

Bedrijfsgezondheidszorg voor zelfstandigen: wenselijk en mogelijk maar nog een weg te gaan!

De agrarische en groene sector is één van de weinige sectoren met meer zelfstandigen dan werknemers, in totaal zo'n 135.000 (UWV, 2023). Zelfstandigen zijn eigenaren van een bedrijf en hun meewerkende gezinsleden die niet op de loonlijst van hun bedrijf staan, ondernemers met personeel, en zzp'ers.

Toegang tot bedrijfsgezondheidszorg – De meeste zelfstandigen in de agrarische en groene sector werken mee in hun eigen bedrijf of ze worden ingehuurd door een ander bedrijf. Dit betekent dat zij aan vergelijkbare arbeidsrisico's blootstaan als werknemers. Aandacht voor gezondheid en duurzame inzetbaarheid is dus ook voor deze groep van belang, te meer omdat het aandeel 55 plussers onder zelfstandigen hoog is (UWV, 2023). Er wordt in de agrarische en groene sector onder andere veel fysiek belastend werk uitgevoerd. Diverse studies laten zien dat fysiek zware werkzaamheden een voorspeller zijn voor vroegtijdig pensioen, ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid (Cillekens e.a., 2023).

Naast deze arbeidsrisico's lopen veel zelfstandigen ook een financieel risico, omdat zij niet verzekerd zijn tegen arbeidsongeschiktheid. TNO bracht recent de Zelfstandigen Enquête Arbeid 2023 uit. Eén van de trends is dat steeds meer zelfstandige ondernemers zich indekken tegen het financiële risico van arbeidsongeschiktheid door spaargeld of beleggingen. Het aandeel zelfstandigen met een arbeidsongeschiktheidsverzekering blijft echter gelijk. Ook in de landbouw doet de meerderheid dat niet via een arbeidsongeschiktheidsverzekering. In de landbouw dekt 63% het risico af met spaargeld, beleggingen, waarde bedrijf en/of huis. 40% heeft (ook) een arbeidsongeschiktheidsverzekering, 3% een vrijwillige verzekering bij het UWV of broodfonds en heeft 24% geen voorziening getroffen (ZEA, 2023). Deze verdeling komt redelijk overeen met onderzoek dat in opdracht van Stigas onder zelfstandigen is uitgevoerd (Beleidsonderzoekers 2020). Hierin werd een onderscheid gemaakt tussen kortdurende en langdurige arbeidsongeschiktheid: 25% had een verzekering voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid en 41% voor langdurige arbeidsongeschiktheid. Het merendeel van de zelfstandigen heeft hierdoor geen toegang tot preventieve zorg, ofwel bedrijfsgezondheidszorg.

Aandacht voor werk vanuit reguliere zorg - Bij klachten gaan de meeste zelfstandigen naar hun huisarts (Beleidsonderzoekers, 2020). Omdat zelfstandigen doorgaans geen toegang hebben tot een bedrijfsarts of arbodienst is aandacht voor werk vanuit de reguliere gezondheidszorg van belang.

Eind 2021 onderzocht Stigas wat de ervaringen van zelfstandigen zijn bij de curatieve zorg naar aanleiding van klachten die met het werk samenhangen. Hiervoor zetten we een online vragenlijst uit, die een respons van 660 zelfstandigen uit de diverse agrarische en groene sectoren opleverde.

Van de deelnemers geeft 36% aan wel eens gezondheidsklachten te hebben die (deels) met het werk te maken hebben. De meest voorkomende klachten zijn klachten van het bewegingsapparaat en vermoeidheid. De belangrijkste oorzaken in het werk zijn fysieke belasting en werkdruk of werkstress. Ook binnen deze groep gingen de meeste mensen naar de huisarts (35%), gevolgd door de fysiotherapeut (28%), 9% overig en 29% is niet naar een zorgverlener gegaan.

Positief is dat er in veel gevallen aandacht vanuit de zorgverleners is voor het werk. Een ruime meerderheid van de zelfstandigen die naar een zorgverlener ging (86%) gaf aan dat is gevraagd naar het werk, vooral naar wat voor werk men doet. 81% kreeg ook advies in relatie tot het werk, met

name over het omgaan met klachten op het werk en maatregelen om het werk te verlichten. Een groot deel (73%) heeft naar aanleiding hiervan aanpassingen gedaan in het werk. Slechts een klein aantal zelfstandigen gaf aan te zijn doorverwezen naar iemand om op de werkplek te kijken.

Een aanzienlijk deel (40%) zou het prettig vinden als zorgverleners meer aandacht hebben voor het werk. De behoefte dat een zorgverlener aandacht besteedt aan het werk is significant groter bij ondervraagden die met werkgerelateerde klachten een zorgverlener hebben bezocht dan bij degenen die dat niet hebben gedaan. De ervaren noodzaak is dan lager. 'Omdat ik nog nergens tegen aan ben gelopen, heb ik het idee dat het wel voldoende is.' Mogelijk speelt hier ook het ontbreken van het bewustzijn over de mogelijke relatie tussen werk en gezondheid een rol, een conclusie die aansluit bij de uitkomsten van het in 2020 uitgevoerde onderzoek onder zelfstandigen (Beleidsonderzoekers). Desalniettemin heeft 34% van alle ondervraagde zelfstandigen behoefte aan concrete informatie en begeleiding rondom preventie, omgaan met klachten op het werk of terugkeer naar werk.

Versterken bewustwording en actie onder zelfstandigen en zorgverleners

Ons onderzoek ondersteunt het belang om zelfstandigen en zorgverleners meer bewust te maken van de relatie tussen gezondheidsklachten en het werk en aandacht voor preventie. Hierbij is het nuttig in te spelen op de belevingswereld van zelfstandigen rondom gezondheid: men is niet altijd geneigd om hulp te vragen, wil het zelf oplossen en vindt dat de belasting bij het werk hoort. Verder kunnen zelfstandigen bewust gemaakt worden van de mogelijkheden rondom preventieve zorg, die er al zijn. Een belangrijke schakel ligt hier bij de curatieve zorg. Hier is echter nog een weg te gaan, immers de curatieve en preventieve zorg zijn op dit moment heel verschillende werelden. Uit een project dat Stigas in 2021 en 2022 deed naar de mogelijkheden en kansen van arbocuratieve samenwerking bleek dat er nog diverse 'beren op de weg liggen', zoals de verschillende financieringsstelsels onder de curatieve en preventieve zorg, de volstrekt verschillende belevingswerelden, het negatieve imago van de bedrijfsarts bij de curatieve zorg en de hoge werkdruk bij huisartsen. Eerst zullen deze beren uit de weg geruimd moeten worden om de toegang tot bedrijfsgezondheidszorg ook voor zelfstandigen vanzelfsprekend te maken. Hiervoor ligt de bal bij beleidsmakers, politiek, sociale partners en mogelijk ook verzekeraars.

Dit neemt echter niet weg dat er nu al stappen gezet kunnen worden door zorgverleners. Huisartsen, fysiotherapeuten, maar vooral ook specialisten kunnen in hun dagelijkse werk nog meer de relatie tussen gezondheidsklachten en het werk meenemen. Daarbij heeft het prioriteit om ook preventie mee te nemen, dus vroeg-signalering van risicofactoren. Zij kunnen hier de verbinding zoeken met de bedrijfsgezondheidszorg. Vanuit daaruit kunnen allerlei interventies worden ingezet, zoals werkplekonderzoek en –advies, werkplekaanpassingen en fysieke hersteltrainingen. De vraag is hoe, door samenwerking met een arbodienst of bedrijfsarts, deze zorg beter opgepakt kan worden. Hiertoe zullen ook voorwaarden gecreëerd moeten worden vanuit het systeem (taakopvatting, rol verzekeraars en wederom financiering).

Recent onderzoek onder verzekerde zelfstandigen met fysiek werk onderschrijft ook het belang van meer aandacht voor preventie vanuit zelfstandigen en verzekeraars (Cillekens e.a., 2023). Aanbevelingen zijn om ondernemers meer bewust te maken van beroepsrisico's, het tijdig nadenken over vervangend (lichter) werk, een veilige werkomgeving (onder andere door de risico-inventarisatie en -evaluatie uit te voeren), vroegtijdige signalering van aandoeningen aan het bewegingsapparaat te verbeteren, meer aandacht te geven aan een duurzame terugkeer naar het werk en terugvalpreventie.

Nog een weg te gaan – maar nu stappen zetten kan

Samenvattend kan worden gesteld dat er alle aanleiding is om verder na te denken over de vraag hoe bedrijfsgezondheidszorg toegankelijk kan worden gemaakt voor zelfstandigen. Vanuit het oogpunt van gelijke arbeidsomstandigheden voor alle werkenden is dit een heel logische stap. Daarnaast is de

behoefte ook aanwezig bij de zelfstandigen, met name onder de groep die met werkgerelateerde gezondheidsklachten te maken heeft.

De voorzieningen om dit mogelijk te maken zijn er al grotendeels, in ieder geval geldt dit voor de agrarische en groene sector. Het is echter noodzakelijk om oplossingen te vinden voor de gesignaleerde knelpunten in de praktijk. Hiervoor ligt nu de bal bij beleidsmakers, onder andere bij de SER om hierover te adviseren in het kader van de Arbovisie 2040. Tegelijkertijd kunnen echter ook de zorgverlener en de zelfstandige zelf al stappen naar preventieve zorg zetten. Onder andere door als zelfstandige niet af te wachten totdat er klachten ontstaan, maar door met behulp van een risico-inventarisatie en evaluatie de risico's in kaart te brengen en waar nodig preventiemaatregelen te nemen. Ga bij het signaleren van werkgerelateerde klachten het gesprek met elkaar aan over de mogelijke oorzaak van de klachten en hoe deze naar de toekomst te voorkomen en heb extra aandacht voor terugkeer naar werk na verzuim.

Referenties:

- Rapportage Arbocuratieve zorg voor zelfstandigen, Stigas, 2022
- Onderzoek zelfstandigen veilig en gezond werken in agrarische en groene sector, De beleidsonderzoekers, 2020: <https://www.stigas.nl/publicaties/onderzoek-zelfstandigen-veilig-en-gezond-werken-agrarische-en-groene-sector/>
- ZEA, 2023: <https://www.monitorarbeid.tno.nl/nl-nl/news/meer-zelfstandig-ondernemers-met-arbeidsongeschiktheidsvoorziening/>
- UWV, 2023 https://www.werk.nl/imagesdxa/agrarische-en-groene-sector-in-beeld-maart-2023_tcm95-448285.pdf
- Betere werkparticipatie voor zelfstandig ondernemers met fysiek zwaar werk, Cillikens e.a., 2023: <https://www.humanfactors.nl/tijdschrift/download/nummer-2-juli-2023>